

پای لنگ توسعه در منطقه آزاد ارس!

یادداشت ویژه اعتدال آذربایجان/ به قلم سردبیر؛

۲ شهریور، سالروز تاسیس سازمان منطقه آزاد تجاری-صنعتی ارس در بیست سال پیش است و این بهانه ای شد تا در آستانه گام نهادن این سازمان به سومین دهه فعالیت خود، نگاه اجمالی ویژه ای به میزان تحقق ابعاد مختلف توسعه در ارس و میزان داشته باشیم چه آنکه این دوره جدید با چله دوم انقلاب نیز همزمانی دارد و لازم است مفاد مورد تاکید بیانیه گام دوم انقلاب نیز در این راستا مورد توجه خاص قرار گیرد.

منطقه آزاد ارس به مرکزیت شهر جلفا، در تاریخ ۲ شهریور ۱۳۸۲ تاسیس و به عنوان یک سازمان توسعه گر منطقه ای آغاز بکار کرد. البته پیشینه اصلی منطقه آزاد ارس به سال ۱۳۷۶ و تاسیس «منطقه ویژه اقتصادی جلفا» در محدوده کوچکی از شهر جلفا بر می گردد که

بعد از ۶ سال، با هدف استفاده بهینه از ظرفیت های سرزمینی و اقتصادی جلفا و محرومیت زدایی و توسعه منطقه ای به منطقه آزاد ارتقاء پیدا کرد که بعداً نیز با الحاق نواحی جدیدی از شهرستان های جلفا (نوردوز) و خداآفرین، در قالب سه زون جداگانه و با نام منطقه آزاد تجاری و صنعتی ارس ادامه فعالیت داد.

عملکرد ۱۹ ساله منطقه آزاد ارس - که البته با لحاظ کردن سابقه فعالیت منطقه ویژه جلفا، به ۲۶ سال می رسد - فراز و فرودهای مختلف داشته و متعاقباً با قضاوت های متفاوتی همراه بوده است و در این میان، برخی پارامترها و تبعات مشهود اقتصادی و اجتماعی، موجب نگرانی و برخی انتقادات درباره نحوه فعالیت این منطقه شده است خصوصاً در بحث عدالت و توسعه برابر که بنابه تاکید مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم انقلاب، از مقوله های مهم مغفول مانده در چله اول انقلاب و از جمله در برنامه های توسعه بوده است.

در اینکه منطقه آزاد ارس طی بیش از دو دهه فعالیت خود، موجب تغییر و تحول در منطقه سرزمینی و ارتقاء برخی شاخصهای اقتصادی همچون تولید، اشتغال، درآمد سرانه و... شده و پدید آور مظاهر مدرن شهری و کالبدی در فضای سرزمینی خود بوده است، نمی توان تردید کرد ولی آیا ارس به معنای واقعی و در تمام ابعاد، توسعه پیدا کرده است یا اینکه، صرفاً در بعد اقتصادی رشد کرده و توسعه نامتوازن داشته است!؟

در نگاه تخصصی و مفهومی، توسعه مفهومی متفاوت و فراتر از رشد دارد. رشد، تغییر کمی متغیرهاست اما توسعه، رشد همراه با تغییر و تحولات کیفی است. رشد، صرفاً شامل شاخص های کمی و عموماً اقتصادی است ولی توسعه، فرآیند چندبعدی از تحولات اجتماعی و فرهنگی و سیاسی در کنار اقتصاد بوده و شاخص های کمی و کیفی را توأمان می بیند.

طبق تعریف برخی دیگر از صاحب نظران، توسعه، در برگیرنده تحول کیفی در بافت اجتماعی جامعه، توزیع عادلانه ثروت و درآمد، فقرزدایی، ایجاد اشتغال پایدار، رفع محرومیت و تأمین رفاه عمومی و ترقی فرهنگی است. همچنین، توسعه در دراز مدت به استقلال و خود کفایی منجر میشود (توسعه پایدار) اما رشد لزوماً این طور نیست.

با این نگاه، ارزیابی های کارشناسی برگرفته از برخی آمارهای رسمی و مطالعات میدانی در حوزه های فرهنگی و اجتماعی و همچنین اقتصادی

حکایت از این دارد که منطقه آزاد ارس طی بیش از ۲۰ سال فعالیت خود، در دستیابی به توسعه مطلوب و واقعی ناکام بوده و رشد معیوب و نامتوازی داشته است.

بررسی نشانگرهای فرهنگی و اجتماعی در منطقه سرزمینی و پیرامونی منطقه آزاد ارس نشان می دهد، با گذشت بیش از دو دهه از فعالیت این منطقه، همچنان شاهد فقر فرهنگی در این جغرافیا بوده و درجا زدگی و عدم توسعه شاخص های فرهنگی همچون فضاهای فرهنگی ورزشی آموزشی و ... مشهود است. منطقه جغرافیایی ارس، در بعد شاخصهای اجتماعی همچون امکانات درمانی و نهادهای مردمی و مدنی و نرخ باسوادی نیز نه تنها رشد نداشته است بلکه حتی در برخی شاخص های منفی همچون خودکشی و خشونت، در رتبه های بالای استانی قرار دارد.

ارزیابی اثرات اقتصادی منطقه آزاد ارس هم نشان می دهد که حتی در بعد اقتصادی نیز نه تنها نتایج خوبی در بعضی شاخص های مهم بدست نیامده است، بلکه بخاطر برخی عملکردهای سازمانی و اثرات تبعی فعالیت منطقه آزاد ارس، شاهد پدیدار شدن ناهنجاری های اقتصادی مختلفی در سطح سرزمینی طی بیش از دو دهه هستیم که بسیار قابل تامل و توجه می باشند. بطور مثال در شاخص کلیدی تورم، شهرستان جلفا رتبه بالایی داشته و حتی در برخی سالها رتبه دوم استان را به خود اختصاص داده است. در شاخص مهم ضریب جینی هم، آمارها از بدتر شدن نرخ آن در سطح شهرستان جلفا طی دو دهه اخیر حکایت می کند.

رانت را بودن عملکرد سازمانی منطقه آزاد ارس و توزیع نابرابر فرصت های اقتصادی و اداری (اعم از امتیازات تجاری خاص و مجوزهای اقتصادی انحصارگرانه و فرصت های شغلی و مدیریتی رانتی و...) حاصل از فعالیت منطقه آزاد ارس بین افراد خاص، موجب انباشت ثروت در دست عده ای خاص و افزایش فاصله اقتصادی بین مردم و بی عدالتی و شکاف طبقاتی مشهود در جامعه زیستی منطقه ارس شده است و این امر از دیگر ناهنجاری های قابل توجه معطوف به عملکرد نامطلوب و غیرشفاف منطقه آزاد ارس در این دو دهه می باشد.

لذا عطف به پیامدها و شواهد مذکور، اطلاق عنوان پرمفهوم «توسعه» برای منطقه آزاد ارس و به عنوان دست آوردی ممتاز برای کارنامه بیست ساله آن، یک سخن غیردقیق و نامأنوس به ویژه برای ارس وندان می باشد خصوصاً که جلفا در چند دهه قبل از آن، در سایه رونق بالای فعالیت های گمرکی و ترانزیتی (طوریکه گمرک جلفا حتی تا رتبه دوم فعالترین گمرک کشور نیز پیش رفته بود) نه تنها شاهد رونق اقتصادی

در بخش های مختلف و بویژه اشتغال چند ده هزار نفری مستقیم و غیر مستقیم و پایدار بود، بلکه توزیع ثروت حاصل از آن بین مردم نیز بطور متناسب و عادلانه تری بوده است.

بابک محمدزاده علمداری، پژوهشگر توسعه و

سردبیر اعتدال آذربایجان

[/http://etedalpres.ir/42431](http://etedalpres.ir/42431)